UDK 323.281(497.11)"1945/1948"(093.2)
378.4:316.75(497.11)"1945/1948"(093.2)

Dragomir Bondžić
Institut za savremenu istoriju,
Beograd

POLITIČKI PROGON STUDENATA BEOGRADSKOG UNIVERZITETA 1945-1948*

Rezime: U radu se na osnovu arhivske građe i studentske štampe prati "čišćenje" "nenarodnih" studenata sa Beogradskog univerziteta u prvim posleratnim godinama zbog "neprijateljskog držanja" tokom okupacije i posle rata. Analiziran je tok "čišćenja", motivi i podaci na osnovu kojih je uklanjanje vršeno i vraćanje pojedinaca na fakultet na osnovu žalbi i želje univerzitetskih vlasti da se oni "poprave" i "uključe u obnovu zemlje".

Ključne reči: Komunistička partija, Narodna studentska omladina, Beogradski univerzitet, studenti, "čišćenje", "neprijatelji", isključenje.

Prvih godina posle Drugog svetskog rata studenti Beogradskog univerziteta bili su izloženi stalnom ideološko-političkom nadzoru i povremenim kampanjama "čišćenja" Univerziteta od "nenarodnih elemenata". Nadzorom i "čišćenjima" je rukovodila vladajuća Komunistička partija, a sprovođeni su preko razgranate mreže partijskih organizacija na Univerzitetu, preko državnih i policijskih organa i studentske organizacije, Narodne studentske omladine (NSO).

Komunistička partija je još pre početka predavanja na Univerzitetu, tokom obnove i priprema za početak rada od oktobra 1944. do jeseni 1945, delovala među studentima koji su se okupljali u Beogradu. Studenti komunisti su osnivali ćelije po fakultetima i izgrađivali hijerarhijsku organizaciju sa Univerzitetskim biroom, a potom Univerzitetskim komitetom, na vrhu. Pored učešća u svakodnevnim poslovima obnove, organizacije fakulteta, pripreme za početak rada, obezbeđivanja smeštaja i ishrane, komunisti su morali da stalno vode računa o ideološko-političkom opredeljenju studenata koji su se tokom leta i jeseni okupljali na Univerzitetu, da otkrivaju pojedinosti o njihovom ponašanju tokom

* Rad je napisan u okviru projekta *(Ne)uspešna integracija – (ne)dovršena modernizacija: međunarodni položaj i unutrašnji razvoj Srbije i Jugoslavije 1921-1991* (147039), koji finansira Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije.

okupacije i njihovom odnosu prema novom sistemu koji je tokom 1945. nepokolebljivo uspostavljala Komunistička partija Jugoslavije.

Ideološko-politička kontrola studenata došla je do izražaja već prilikom upisa u prvu posleratnu školsku godinu u jesen 1945. U samom konkursu je bilo naglašeno da će prednost prilikom upisa imati "borci narodnooslobodilačke armije i deca žrtve fašističkog terora", a bilo je jasno da će vladajuća partija pokušati da spreči upis pojedinaca iz protivničkih pokreta. Na fakultetima su formirane komisije od dekana, nastavnika, studenata i predstavnika nadležnog ministarstva, koje su imale zadatak da pregledaju dostavljenu dokumentaciju kandidata, provere postojeće i prikupe dodatne podatke, pre svega o njihovom radu tokom okupacije. Ove komisije su delovale pod velikim uticajem partijske organizacije na Univerzitetu i po uputstvima ministra prosvete i člana CK KPS Mitre Mitrović Đilas. Pored ostalih dokumenata, svi kandidati su bili dužni da dostave i anketni list, u kojem su iznosili podatke o svom životu i ponašanju tokom okupacije (gde su se školovali, čime su se bavili, od čega živeli, kako su se prema njima odnosile okupatorske i domaće vlasti, itd).[1]

Naravno, izjave kandidata je trebalo proveriti i dopuniti. Zato su sa budućim studentima na Univerzitet stizale i karakteristike izdate od lokalnih narodnih odbora, sa podacima o držanju tokom okupacije i o trenutnom odnosu prema narodnim vlastima. Međutim, takve podatke su često slali i lokalni organi OZN-e ili Komunističke partije (nekad i na traženje samih upisnih komisija), pošto su primetili da su karakteristike narodnih odbora često bile "delimično netačne i nepotpune", pa su smatrali da ih "ne treba uzimati u obzir kao kriterijum za prijem na studije". Lokalni partijski organi su, uz ideološke kvalifikacije i uopštene tvrdnje o ponašanju tokom okupacije i po završetku rata, davali i mišljenje da li kandidata treba primiti. Tako je Okružni komitet KPS iz Zaječara krajem novembra dao spisak prijavljenih na Beogradski univerzitet uglavnom sa negativnim mišljenjem i kratkim obrazloženjima: Ljiljana Vukadinović se držala "po strani NOP-a, nije učestvovala u antifašističkim organizacijama"; Vidosava Žikić je optužena da je protivnik NOP-a i da je član Ravnogorske omladine; Miodrag i Ljubinka Milosavljević su bili "nezainteresovani za NOP" i "istupali reakcionarno" posle rata; Zagorka Mihajlović i Milenija Tošić su "izgubile pravo glasa" i "kretale se u društvu reakcionara"; Toplica Nikolić je bio "aktivni saradnik i agitator

1 Arhiv Srbije (AS), fond Beogradski univerzitet, Komisija za obnovu Univerziteta (BU), fasc. 4, Rektorat – dekanatima, br. 3514, 22. oktobar 1945; *isto*, br. 3405/45; *isto*, Anketni list; Istorijski arhiv Beograda (IAB), fond Gradski komitet (GK), fasc. 516, Izveštaj Akcionog odbora Beogradskog univerziteta za oktobar 1945.

organizacije DM" (Draže Mihailovića), "danas razbijač jedinstva NF" (Narodnog fronta), "otvoreno je istupao protiv NF"; i Đorđe Pavlović je bio "saradnik DM, učestvovao je u borbama protiv NOP-a i danas se drži reakcionarno"; Velimir Pavlović je bio "saradnik čuvenog koljaša Branka Trifunca", "verni pratioc četničkog korpusa Bože Miladinovića i nosioc zastave"; Radmila Gojković je bila protivnik NOP-a; Mirjana Mirković je izgubila pravo glasa i "držala se reakcionarno"; Milan Ivković je bio "nezainteresovan i skroz pasivan prema NOP-u, čak se i neprijateljski držao"; Milica Stašević "protivnik NOP-a i nije htela da učestvuje ni u jednoj antifašističkoj organizaciji". S druge strane, recimo, za Mirjanu Ivković je smatrano da je "nezainteresovana za NOP, ali ga nije štetila", pa ju je trebalo primiti na Univerzitet, a za Živorada Jelenkovića je rečeno da je "simpatizer NOP-a" i, mada je otkrio drugove prilikom hapšenja i optužen za proneveru u Omladinskoj knjižari, dano je mišljenje da ga treba primiti.[2]

Pitanje je koliko su olake i nedokazane optužbe svemoćnih partijskih organa i lokalnih moćnika usmerene protiv ideološko-političkih protivnika u proteklom ratu i nezadovoljnika u posleratnom vremenu rušenja starog i izgradnje novog društva uzimane u obzir prilikom prvog upisa na fakultet. Na mnoge optužene, neke i ovde pomenute, nailazimo i kasnije na Univerzitetu, doduše opet politički progonjene i optuživane. To znači da su bili primljeni na fakultet i da upisne komisije na fakultetima nisu davale preveliku i bespogovornu važnost mišljenju lokalnih organa vlasti, Partije i policije, ili da su možda imale direktivu od viših partijskih organa da progledaju kroz prste mladim ljudima, ukoliko nisu bili zagrižene pristalice suprotstavljenih pokreta i ukoliko nisu bili agresivni posle rata, nadajući se da će se "popraviti", prihvatiti realnost, pobednički pokret i novi režim. Takav popustljiv stav prilikom upisa bio bi u skladu i sa prosvetnom politikom nove vlasti, koja je išla ka demokratizaciji školstva i visokog školstva radi obrazovanja što većeg broja stručnjaka za sve oblasti društvenog, privrednog i kulturnog života.

Međutim, u svemu tome je bilo, kasnije se ispostavilo, poprilično grešaka i propusta, namernih ili nenamernih, zloupotreba, lažnih optužbi i kleveta, što je u nestabilnim, teškim, ideološki prenapregnutim prvim posleratnim godinama dovelo do praćenja, kontrole, potkazivanja, preispitivanja prošlosti, progona, pritiska, velike nesigurnosti, napetosti i straha na Beogradskom univerzitetu. Došlo je do potmule i neravnopravne, ali snažne političke borbe na Beogradskom univerzitetu, koju je diktirala pobednička revolucionarna Partija (koja je taj sukob nazivala "ideološkom diferencijacijom" ili "čišćenjem Univerziteta" od "neprija-

2 IAB, GK, fasc. 475, OK Zaječar – CK KPS, br. 81, 28. novembar 1945.

telja" i "nenarodnih elemenata"), a u kojoj su, uz stalno prisustvo univerzitetskih, partijskih, državnih i policijskih organa, na obe strane aktivno učestvovali studenti. S jedne strane su bili revnosni članovi Partije i NSO kao dostavljači i progonitelji, a s druge praćeni i progonjeni pojedinci, optuženi za neprijateljstvo prema novom režimu i njegovoj ideologiji, obeleženi "buržoaskim poreklom", "nezalaganjem u obnovi zemlje" i "ideološko-političkim grehovima" iz vremena okupacije, nekad sa razlogom, a ponekad potpuno nevini. Front razgraničenja i borbe, koji je zahvaljujući snažnoj agitaciji i propagandi, obeležio sve oblasti života i rada studenata, delimično je uzdrman i promenjen tek 1948. posle sukoba sa Informbiroom i SSSR-om, kada pristalice Rezolucije Informbiroa u sopstvenim redovima postaju glavni "neprijatelji", budno nadzirani i progonjeni, mada nisu bili potpuno zaboravljeni ni "reakcionarni studenti", ostaci "buržoazije" i "saradnici okupatora" na Univerzitetu.

U svakom slučaju, uprkos budnosti partijskih organa na Univerzitetu, detaljnim spiskovima i karakteristikama lokalnih organa vlasti, Partije i OZN-e, do decembra 1945. godine među oko 11.000 novih i starih studenata koji su se upisali na Beogradski univerzitet bilo je mnogo onih koji nisu odgovarali ideološko-političkim shvatanjima i planovima vladajuće partije. Zato je prvi i glavni zadatak partijskog aparata na Univerzitetu, posle učvršćenja i razgranjavanja organizacije po fakultetima, bio otkrivanje i uklanjanje takvih pojedinaca sa Univerziteta. Radi intenzivnijeg delovanja "među studentskim masama", Partija je januara 1946. formirala masovnu studentsku organizaciju, NSO, preko koje je kao svoje transmisije trebalo da radi na organizovanju, kontroli, indoktrinaciji studenata, a pored toga i na uklanjanju "politički nepodobnih" pojedinaca. Trebalo je da NSO okupi što više studenata, ne primajući u svoje redove samo one koji su smatrani "izrazitim neprijateljima" zbog "njihove prošlosti i saradnje sa okupatorom". Tako su već samim formiranjem studentske organizacije odstranjivane "kužne jedinke" iz studentske zajednice, koje je potom organizovanim akcijama i kampanjama trebalo dalje progoniti i ukloniti sa fakulteta.[3]

U vreme osnivanja NSO, početkom 1946. godine, Univerzitetski komitet je na osnovu uvida u političko stanje na fakultetima procenjivao da "svega 70%" studenata stoji "na pozicijama Partije" dok se za ostale smatralo da su bili nezainteresovani za političko delovanje, ali da ih je moguće pridobiti. Za jedan deo studenata, čiji se broj nije tačno znao, smatralo se da su nepopravljivi, "izraziti neprijatelji", čija je delatnost

3 "NSO na Beogradskom univerzitetu", *Politika,* br. 12197, 19. januar 1946, 4; Đorđe Stanković, "Narodna studentska omladina", *Studenti i Univerzitet 1914 -1954*, Beograd 2000, 186-187.

tokom okupacije bila sumnjiva, a posle rata suzdržana ili čak suprotstavljena novoj vlasti. U okviru priprema za "čišćenje" Univerziteta, koje su upravo tada počinjale, trebalo je prikupiti podatke o sumnjivim studentima, njihovom životu i radu tokom okupacije i ponašanju posle rata. Među studentima koji su upravo započinjali ili nastavljali ratom prekinute studije, mnogi su budili podozrenje i sumnju Partije. Na prvom mestu su bili oni već prokaženi prilikom upisa, koji su ipak uspeli na razne načine da dobiju indekse. Izražavana je sumnja u tačnost dokumenata koje su podnosili kao dokaz svoje ispravnosti, smatrano je da su mnoga dokumenta nepotpuna ili čak falsifikovana, a primećeno je i da su neki studenti naknadno sticali biračko pravo bez kojeg se nisu mogli upisati na Univerzitet. Pored njih, za mnoge je bilo potpuno nepoznato ponašanje tokom okupacije, što je kod Partije budilo podozrenje, a neki su bili sumnjivi zbog samog "buržoaskog" porekla, bez obzira što nije bilo nikakvih kompromitujućih podataka o njima. Osim "neprijatelja" koji su otvoreno istupali i o kojima su postojali mnogi podaci, bilo je i onih "prikrivenih", koji nisu otvoreno pokazivali nikakve znake neprijateljstva, ali se duboko nisu slagali sa stanjem koje je nastalo posle rata. Svako neslaganje sa politikom vladajuće Partije predstavljalo je opasnost, mogućnost otvorenog političkog suprotstavljanja, otpora i napada na tek formiranu komunističku vlast. Pored toga, svako neslaganje je remetilo i poželjnu sliku ideološko-političkog stanja na Univerzitetu koju je kreirala partijska propaganda, a koja je bila preduslov stvaranja "lika novog narodnog studenta" i novog "socijalističkog intelektualca", kakvog je Partija nameravala da stvori na Univerzitetu.

Ne ulazeći u složenost i težinu situacije tokom ratnih godina, Partija je sa pozicija "revolucionarnog morala" i "ideološkog čistunstva", oslanjajući se na komuniste i pristalice među studentima, krenula u ispitivanje prošlosti svakog "sumnjivog pojedinca", u traganje za "grehovima" iz vremena okupacije i "pogrešnim shvatanjima" i "neprijateljskim aktivnostima" iz posleratnih meseci obnove i izgradnje zemlje i kažnjavanje "nepodobnih" udaljavanjem iz redova NSO, a zatim i sa fakulteta.[4]

Sa tim ciljem su februara 1946. ponovo zatražene informacije od lokalnih organa vlasti, Partije i OZN-e, iako je već ranije izraženo nepoverenje u njihovu pouzdanost. Međutim, Partija je odlučila da pored državnih organa u obračun sa političkim protivnicima na Univerzitetu uključi celu svoju i studentsku organizaciju i svakog studenta ponaosob. Trebalo je javno, otvoreno napasti, prokazati i osuditi, obeležiti "nepri-

4 Izveštaj Univerzitetskog komiteta – Mesnom komitetu, 5. februar 1946, *Zapisnici i izveštaji UK KPS 1945-1948*, prir. Momčilo Mitrović i Đorđe Stanković (*Zapisnici i izveštaji 1945*-48), Beograd 1985, 33-34.

jatelje" u samoj studentskoj sredini i tako onemogućiti njihovo dalje "neprijateljsko" delovanje, osujetiti sticanje obrazovanja i ugroziti položaj u društvu. Istovremeno, tako je trebalo i vaspitno delovati na ostatak studentske populacije, uticati na "kolebljive" i "nezainteresovane" da se približe novom režimu, a pristalice i simpatizere stimulisati da pomognu novim vlastima u sprovođenju "revolucionarne pravde" i kažnjavanju "kompromitovanih" kolega.

Da bi se što veći broj studenata uključio u akciju, jedan deo i zaplašio, sprovođena je snažna propagandna hajka preko agitprop aparata univerzitetske partijske organizacije i NSO i pre svega preko lista *Narodni student*. Pored toga što je izveštavao sa fakultetskih konferencija i revanšističkim, huškačkim, ideološki obojenim rečnikom prenosio atmosferu sa njih, tek pokrenuti studentski list je prenosio i programske članke rukovodilaca Univerzitetskog komiteta i NSO-a u kojima je nagoveštavana i opravdavana akcija "čišćenja" Univerziteta. Vjera Kovačević, sekretar Univerzitetskog komiteta, već u prvom broju je poručila da će NSO "nemilosrdno uklanjati neprijatelje da ne zauzimaju mesto onima koji su se borili", da "narodnim neprijateljima nema mesta na Univerzitetu", da će "narodni studenti okupljeni oko NSO ukloniti sve male grupice koje su se okaljale o NOB", "ostatke fašizma i prilepke reakcije" i "neće im dati da koče razvoj Univerziteta i da postanu stručnjaci". Tražila je da se "široko zamahne da udarac po njima bude što jači"![5]

Kampanjom "čišćenja" Univerziteta u proleće 1946. rukovodio je Univerzitetski komitet, koji je održao nekoliko sastanaka sa sekretarima ćelija i odeljenja po fakultetima i objasnio način sprovođenja akcije, koristeći se pritom iskustvom čišćenja srednjih škola koje je ranije započeto. Univerzitetski komitet je rukovodio i prikupljanjem podataka na terenu preko partijskih sastanaka po okruzima. Akcija "čišćenja" je počela na konferencijama NSO na fakultetima, godinama i odsecima, na kojima su u zagrejanoj atmosferi, dirigovanoj i kontrolisanoj od partijske organizacije i UDB-e, studenti javno iznosili optužbe protiv svojih kolega, a često se i fizički obračunavali sa prisutnim pojedincima koji su pokušavali da se brane i pravdaju.[6]

U prvom naletu, februara 1946, na osnovu podataka prikupljenih sa terena i od samih studenata, zatraženo je uklanjanje 119 pojedinaca. Partija je bila zadovoljna studentskom saradnjom. Po podacima Univer-

5 Vjera Kovačević, "NSO čuvar svijetlih tradicija našeg Univerziteta", i *"O našim zadacima", Narodni student*, br. 1. 26. februar 1946, 1.

6 Izveštaj Univerzitetskog komiteta – Mesnom komitetu, 5. mart 1946, *Zapisnici i izveštaji 1945-48*, 37.

zitetskog komiteta u davanju podataka je učestvovalo 5.500 studenata, što je bilo više od dve trećine onih koji su pohađali predavanja, a oko polovine od ukupnog broja – što znači da je svaki drugi student nešto izjavio o držanju nekog svog kolege tokom rata. Komitet je likovao što nijedna partijska akcija na Univerzitetu do tada nije bila tako masovna. Pored toga, smatrano je da je akcija protekla "bez ikakvih nepoželjnih ispada, sasvim na visini", da su je studenti svuda dobro prihvatili i to ne samo članovi i simpatizeri KP, već je "došao do izražaja veliki broj studenata nepartijaca". Studenti su optužbe protiv kolega davali u obliku izjava, koje su tokom februara 1946. "skoro svakodnevno primane u sekretarijatima NSO na fakultetima". Izjave su potom javno čitane na fakultetskim konferencijama NSO 19. i 20. februara i tako su "pošteni studenti raskrinkavali neprijatelje" kojima više nije bilo mesta među "poštenom narodnom studentskom omladinom". Zato su optuženi studenti udaljavani sa konferencije, često nasilno ukoliko su pokušavali da se brane, zahtevano je od njih da više ne pohađaju predavanja, a od univerzitetske vlasti da "ovim narodnim neprijateljima oduzme pravo daljeg studiranja na bilo kom univerzitetu u zemlji". Komitet je smatrao da je "čišćenje" bilo "tako dobro organizovano i pripremano" da su ga "dobro prihvatili" i profesori, koji nisu pravili nikakve prigovore i nisu se usudili ni jednog optuženog da brane. Na kraju konferencija formirani su i fakultetski odbori, koji su imali zadatak da nastave akciju i prikupljaju podatke o onima za koje nije postojalo dovoljno argumenata da bi i oni bili uklonjeni sa fakulteta.[7]

Iako su akciju sprovodile partijska i studentska organizacija i sami studenti, u "čišćenje" Univerziteta su kao odlučujući faktor morali biti uključeni i univerzitetski organi. Univerzitetski savet je na sednici 28. februara 1946. raspravljao o isključenju studenata koji su za vreme "neprijateljske okupacije sarađivali sa neprijateljem". Odlučeno je da automatski budu isključeni svi studenti koji su od narodnih vlasti osuđeni na gubitak biračkog prava, a da se za one koji su zadržali pravo glasa, ali su tokom rata sarađivali sa okupatorom i kao takvi optuženi na studentskim konferencijama i isključeni iz NSO, formira Komisija za ispitivanje njihovog rada i držanja pod okupacijom. Komisiju su činili profesori Jovan Tomić (koji je jula 1946. umro te ga je zamenio Sima Grozdanić) i Vojislav Ristić i asistent Dragoslav Janković, koje je delegirao Univerzitet, i studenti Brana Janković, Borivoje Trajković sa Medicinskog i Predoje Zubović sa Tehničkog fakulteta, koje je delegirao Akcio-

7 *Isto,* 37; "Neprijateljima naroda nema mjesta na Univerzitetu", *Narodni student*, br. 1, 26. februar 1946, 4. O toku "čistki" i atmosferi na konferencijama NSO videti i sećanje savremenika u: Borislav Mihajlović Mihiz, *Autobiografija o drugima*, I, Beograd 1990, 230-232.

ni odbor. Zadatak Komisije je bio da ispita slučajeve svih studenata koji su predloženi za isključenje; da pregleda studentske izjave i podatke dobijene od lokalnih organa vlasti i UDB-e i uporedi ih sa anketnim listovima optuženih; da formira isledne komisije i sasluša optužene; i da podnese predlog Univerzitetskom savetu, koji je donosio odluku o isključenju sa Univerziteta. Komisija je održala prvu sednicu početkom marta, raspravljajući o slučajevima pokrenutim tokom februara.[8]

Narednih meseci, do kraja letnjeg semestra 1946, Komisija je neprekidno delovala, dobijajući preko dekanata od fakultetskih odbora NSO nove podatke i predloge za isključenje sa Univerziteta. Konferencije "povodom čišćenja fašističkih studenata" održavane su na fakultetima tokom marta, aprila i maja u istoj zapaljivoj atmosferi kao i ranije (na Tehničkom fakultetu po odsecima 17. aprila; na Filozofskom 3. maja; na Pravnom 10. maja; na Poljoprivredno-šumarskom 20. maja; itd). Na njima su iznošeni podaci prikupljeni od studenata, na osnovu kojih su pojedinci, bilo da su prisutni ili ne, jednoglasno isključivani iz NSO, a potom su spiskovi sa podacima i zahtevom za isključenje sa fakulteta i svih univerziteta u zemlji upućivani dekanatu. Dekanati su sav dobijeni materijal i zahteve NSO upućivali Komisiji za ispitivanje rada i držanja studenata pod okupacijom, koja je brzo reagovala, javno pozivajući optužene studente na saslušanje i tražeći od dekanata njihove anketne listove.[9]

Deo podataka na osnovu kojih je Komisija odlučivala o isključenju studenata dolazio je od lokalnih partijskih komiteta i narodnih od-

---

8 AS, BU, fasc. 84, br. 619/46, 1. mart 1946; isto, Rektorat, br. 2174, 9. jul 1946; *isto*, Zapisnik I sednice Komisije, 2. mart 1946; Izveštaj Univerzitetskog komiteta – Mesnom komitetu, 5. mart 1946, *Zapisnici i izveštaji 1945-48*, 37.

9 AS, Komitet za naučne ustanove, Univerzitet i velike škole NRS (Komitet NRS), fasc. 80, NSO Tehničkog fakulteta – dekanatu, 18. april 1946; NSO Pravnog fakulteta – dekanatu, 13. maj 1946; Pravni fakultet – Komisiji, pov. br. 8, 15. maj 1946; NSO Poljoprivredno-šumarskog fakulteta – dekanatu, 20. maj 1946; Poljoprivredno-šumarski fakultet – Komisiji, br. 6143, 21. maj 1946; itd; AS, BU, fasc. 84, Zapisnici II i III sednice Komisije, 23. i 29. mart 1946; "Nastavlja se čišćenje neprijatelja naroda sa Univerziteta", *Narodni student*, br. 2, 23. mart 1946, 6; "Čišćenje nenarodnih studenata sa Filozofskog fakulteta", *isto*, br. 5, 17. maj 1946, 6; "Nastavlja se čišćenje nenarodnih elemenata sa fakulteta", *isto*, br. 7, 20. jun 1946, 2. NSO Poljoprivredno-šumarskog fakulteta je tražila uklanjanje 11 studenata koji su se "kompromitovali protivnarodnim – izdajničkim radom" te im nije bilo mesta "među poštenim studentima naših univerziteta". Ovaj put je sa Filozofskog za isključenje predloženo sedam studenata, sa Pravnog deset, sa Građevinskog odseka dva, sa Arhitektonskog četiri, sa Tehnološkog i Mašinskog po četiri, itd. Komisija je odmah po dobijanju spiskova i podataka isticala objavu kojom je optužene studente pozivala u Rektorat na saslušanje i tražila od dekanata njihove anketne listove.

bora, a deo i od organa UDB-e. UDB-a je smatrala da su podaci koje su prikupili njeni poverenici imali "glavnu ulogu u čišćenju Univerziteta" 1946. Na Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi svih 20 studenata je isključeno na osnovu podataka UDB-e, na Filozofskom je UDB-a dala podatke za 19 od 26 isključenih, itd.[10]

Međutim, kao što je rečeno, kampanja "čišćenja" Univerziteta bila je obeležena učešćem studenata, koji su davali izjave o ponašanju svojih kolega ili sugrađana tokom okupacije i u prvim mesecima posle rata. Izjave su bile šablonski sačinjene i prepune posleratnih revolucionarnih fraza i stereotipa kojima su pojedinci proglašavani za "neprijatelje", "narodne neprijatelje", "nenarodne elemente", "četničko-fašističke elemente", "izdajnike", itd. Studenti su optuživani kao saradnici okupatora, zbog saradnje sa Nemcima i aktivnog učešća ili pomaganja ljotićevcima, Nedićevoj nacionalnoj gardi i, pre svega, četnicima Draže Mihailovića i Jugoslovenskoj ravnogorskoj omladini. Mnogi su proglašavani antikomunistima još iz predratnog vremena, saradnicima "predratnih režima", članovima "Zbora", "Belih orlova" ili drugih nacionalističkih organizacija. Dostavljači su ponekad detaljno iznosili rad optuženih studenata tokom ratnih godina, sa mestima na kojima su se kretali, jedinicama kojima su pripadali, lokalnim "koljašima" sa kojima su sarađivali, učešćem u "crnim trojkama", propagiranjem antikomunizma i agitacijom protiv NOP-a po selima, denunciranjem komunista i simpatizera NOP-a i zlodelima koja su učinili narodu. Pojedincima je zamerano i držanje na prinudnom radu u Nemačkoj ili u zarobljeničkim logorima, a bilo je i studenata koji su optuživani kao "crnoberzijanci". Držanje optuženih studenata je povezivano i sa članovima njihovih porodica: obično su porodice bile "reakcionarne", roditelji i braća bili "ljotićevci" ili "dražinovci", u bekstvu ili streljani od narodnih vlasti. U izjavama je isticano da su zbog držanja tokom okupacije neki od optuženih posle rata hapšeni, držani u zatvorima i da im je narodna vlast oduzela pravo glasa, što su oni uspevali da prikriju prilikom upisa na Univerzitet. Pored toga, mnogi od njih su od početka predavanja "ometali razvoj fakulteta", kritikovali, ismejavali i provocirali nove vlasti, "unosili fašistička shvatanja", a neki su ponovo hapšeni i gubili pravo glasa.[11]

---

10 Privatna zbirka Đorđa Stankovića, Izveštaji UDB-i za NRS po fakultetima, 7. septembar 1948.

11 Videti napomenu br. 9. Insistiranje na saradnji sa četnicima, na koju se nailazi u skoro svakoj izjavi, razumljivo je, budući da je u vreme u kojem se "čišćenje" Univerziteta odigravalo, od februara do juna 1946, intenzivno trajala potera, a potom i suđenje Draži Mihailoviću, vođi Ravnogorskog pokreta, glavnom vojnom i ideološko-političkom protivniku NOP-a, čije je mnogobrojne otvorene i prikrivene pristalice u Srbiji trebalo progoniti i zaplašiti. To odslikava i

Optužbe protiv studentkinja su bile još raznovrsnije. Optuživane su zbog političkog držanja, aktivnog učešća ili pomaganja četnicima Draže Mihailovića, saradnje sa okupatorom, ali često i zbog nemoralnosti, druženja i zabavljanja sa neprijateljskim vojnicima i oficirima. Tako je Ljiljana Vukadinović sa arhitekture (za koju je OK Zaječara novembra 1945. tražio da ne bude primljena na fakultet) optužena od kolega da je bila član ŽROS-a (Ženskog ravnogorskog omladinskog saveza), da je vezla ambleme, spremala kolače, lepila plakate i obilazila četničke ranjenike; prema informacijama Gradskog NO Požarevca Dobrila Džadžević sa arhitekture bila je "aktivni saradnik okupatora" i bila je u "intimnim odnosima sa šefom Gestapoa u Požarevcu"; za Mariju Nakić sa Filozofskog fakulteta je student veterine Marko Dragić tvrdio da se "viđala na javnim mestima u društvu nemačkih vojnika i govorila o skoroj pobedi Rajha", "dopisivala se sa nemačkim vojnicima koji su iz Beograda odlazili na front" i posle rata je nemačke vojnike otvoreno nazivala svojim drugovima; Stanku Prvanović sa Filozofskog je koleginica sa fakulteta Mileva Pindić optužila da je za vreme okupacije "bila ljubavnica nemačkih vojnika", da su se u njenoj kući "skupljale devojke i predavale se Nemcima" i da su je se školske drugarice stidele, našta ona nije obraćala pažnju; Desanka Šterić, sa Tehničkog fakulteta je, prema izjavi kolega, pre rata bila ljotićevka, "za vreme okupacije je ukaljala svoju studentsku čast živeći nemoralno sa nemačkim oficirima", a posle rata se držala potpuno izolovano od studentske organizacije; itd.[12]

Izjave su davali studenti istog ili nekog drugog fakulteta ili poznanici iz zavičaja, koji su se potpisivali ispod svojih iskaza i "garantovali pod zakonskom odgovornošću za njihovu tačnost". Dakle, nisu bile u pitanju anonimne dostave, već otvorene i javne optužbe, kakve su tražile i podržavale partijska i studentska organizacija na Univerzitetu, poklanjajući im puno poverenje. Ideološko-politička obojenost i revolucionarna frazeologija tih optužbi su bile očekivane, budući da se radilo o sprovođenju revolucionarne pravde, koju je diktirala pobednička partija. Studente je trebalo kazniti zbog ideološko-političkih, ali i moralnih "grehova" učinjenih tokom rata, a pošto ti "grehovi" nisu bili dovoljni da optuženi budu kažnjeni od narodnih vlasti, trebalo ih je bar ukloniti sa Univerziteta, da bi im se onemogućio uticaj na stvaranje "nove inteligencije". Kampanjski način na koji je to činjeno, a koji se zasnivao na

---

izjava o studentkinji prava Desanki Vlahović, u kojoj se kaže da je "do skoro pričala da je iz pouzdanog izvora čula da se Dražine trupe nalaze u Slovenačkoj i da će za mesec dana biti preokret". (AS, Komitet NRS, fasc. 80, NSO Pravnog fakulteta – dekanatu, 13. maj 1946).

12 *Isto*.

neproverenim, nedokazanim izjavama studenata, često proizvoljnim ili potpuno lažnim optužbama, podložnim ličnoj netrpeljivosti, mržnji i zavisti, morao je dovesti do velikih nepravdi, nepravilnosti i grešaka, ali i do velikog straha, nesigurnosti i nepoverenja među studentima. U svakom slučaju, na osnovu takvih podataka trebalo je da Komisija za ispitivanje rada i držanja studenata pod okupacijom i Univerzitetski savet donesu odluke o zahtevima fakultetskih odbora NSO i isključenju optuženih studenata sa Univerziteta.

Univerzitetski savet je prvu odluku o uklanjanju studenata sa Univerziteta na osnovu predloga Komisije doneo 4. maja 1946, a zatim su takve odluke donete još u nekoliko navrata tokom juna i jula. Prema izveštaju Komisije, tokom "čišćenja" ispitano je ponašanje 167 studenata, isključeno je 153 studenta, a oslobođeno optužbi desetoro, pošto je Komisija utvrdila da nema osnova za njihovo uklanjanje sa Univerziteta. To se dešavalo u slučaju nedostatka podataka ili kada je zaključeno da se optuženi "popravio" posle rata. Zbog nedostatka podataka četiri slučaja su ostala nerešena. Imena isključenih studenata su dostavljana saveznom Komitetu za škole i nauku da bi im se onemogućio upis na ostale univerzitete i visoke škole u zemlji.[13]

Međutim, odluke o isključenju nisu bile konačne niti dugotrajne. Odmah po njihovom donošenju pojavio se veliki broj žalbi isključenih studenata, koje su morale biti razmotrene i u slučaju njihove opravdanosti doneta nova odluka. Pored toga, u odluci od 12. jula Univerzitetski savet je "u duhu narodnih vlasti" obećao da će ponovo upisati svakog od isključenih studenata "onda kada bude delima dokazao da se popravio i zaslužio čast da bude student narodnog univerziteta i da koristi najvišu školu našeg naroda". Do toga je uskoro i došlo, pošto su navodno na inicijativu NSO, već 29. avgusta vraćena na fakultete 63 isključena studenta, kako bi im se "u duhu narodnih vlasti omogućilo da se poprave i uključe u obnovu naše zemlje", s tim što im kao popravna mera nisu priznati izgubljeni semestri (odnosno jedan semestar, pošto su tokom proleća 1946, dok je Komisija rešavala njihove predmete, verovatno bili sprečeni da pohađaju fakultet).[14]

---

13 AS, BU, fasc. 84, Rektorat, br. 1081, 4. maj 1946; *isto*, br. 1789, 18. jun 1946; *isto*, br. 2293, 12. jul 1946; *isto*, Izveštaj Komisije Rektoratu; *isto*, Rektorat – Komitetu za škole i nauku pri vladi FNRJ, br. 1789, 18. jun 1946.

14 AS, BU, 84, Rektorat – Komisiji, br. 2175, 9. jul 1946; isto, br. 2833, 29. avgust 1946; *isto*, Izveštaj Komisije Rektoratu; "Zapisnik sa sastanka Univerzitetskog komiteta, 11. septembar 1946", *Zapisnici i izveštaji 1945-48*, 94. Prema podacima UDB-e, na Filozofskom fakultetu je 1946. na osnovu žalbi od 26 isključenih vraćeno 18 studenata, na Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi šest od 20, na Veterinarskom 14 od 16, Medicinskom šest od 13 i na Tehničkom 21 od

Osim "velikodušnosti narodnih vlasti" i navodne želje da se isključenim studentima pruži šansa da se poprave i uključe u obnovu zemlje, razlog za ovakvu odluku Univerzitetskog saveta i vraćanje pojedinih studenata na fakultet bio je i u pomenutim greškama, netačnostima, proizvoljnosti, brzopletosti i preterivanjima tokom kampanje isključivanja. Sam Univerzitetski komitet je nešto kasnije, na partijskoj konferenciji Univerziteta 1947. godine, za kampanju "čišćenja" 1946. priznao da je sprovedena sa "nepotpunim i netačnim podacima", te da su zato mnogi kažnjeni studenti ubrzo bili vraćeni na fakultete.[15] O greškama i proizvoljnostima svedoče i mnogobrojne molbe i žalbe kažnjenih studenata, koje su počele da pristižu još u julu i na osnovu kojih su pojedinci vraćeni na Univerzitet već krajem avgusta. Žalbe su pristizale i isključeni su vraćani i kasnije. U žalbama su potpuno negirane optužbe o "protivnarodnom držanju" tokom okupacije, prilagane su potvrde o biračkom pravu koje su posedovane još u trenutku isključenja ili su naknadno dobijene, potvrde narodnih vlasti i izjave svedoka o držanju tokom okupacije i u jedinicama Jugoslovenske armije krajem rata, itd. Pojedinci su isticali da uopšte nisu ni obavešteni ni saslušani prilikom isključenja, a da u optužbama nije postojao ni jedan argument ili dokaz za tvrdnje koje su protiv njih iznete. Studenti su se pozivali na svoju nevinost, ali i na obećanje Univerzitetskog saveta da će svaki isključeni student biti vraćen na Univerzitet "kada bude delima dokazao da se popravio".[16]

Međutim, bilo je jasno da se vraćeni studenti nisu zaista "popravili", niti promenili ideološko-političke stavove i prihvatili novu komunističku vlast, kao i da "čišćenje" od "nenarodnih" studenata nije popravilo političku situaciju na Beogradskom univerzitetu. Na osnovu stalnog nadzora partijske i studentske organizacije i organa UDB-e nad životom i radom studenata, videlo se da ideološko-politička situacija na fakultetima nije onakva kakvu je Partija želela da izgradi i da su se njenoj politici, otvoreno ili prikriveno, i dalje suprotstavljali mnogi studenti, među njima i neki koji su bili isterani u kampanji "čišćenja" 1946, a potom vraćeni na fakultet. U izveštajima UDB-e je isticano da su se upravo među studentima koji su odlukom univerzitetskih vlasti vraćeni na fakultete

27. (Privatna zbirka Đorđa Stankovića, Izveštaji UDB-i za NRS po fakultetima, 7. septembar 1948).

15 "I Partijska konferencija KPJ na Beogradskom univerzitetu, 26. maj 1947", *Zapisnici i izveštaji 1945-48*, 222.

16 Takve žalbe su tokom septembra i oktobra 1946. uputili Prvoslav Jovanović, Vladimir Jovanović, Branislava Lazarević, Vučeta Miletić, Radiša Dimitrijević i drugi, a većini je potom dozvoljeno da nastave studije. AS, BU, fasc. 84, Žalbe studenata; *isto*, Rektorat, br. 3906, 30. septembar 1946; isto, Rektorat, br. 4357, 21. oktobar 1946.

početkom školske 1946/47. godine nalazili mnogi "izraziti i nepomirljivi neprijatelji" koji su nastavili sa "antinarodnim radom", mada je "čišćenje" u prvi mah prouzrokovalo strah, nesigurnost i pometnju i među njima. Odmah posle kampanje čišćenja, primećeno je da su se "preostali neprijatelji" još bolje organizovali, pojačali delovanje, povezali sa profesorima, ometali rad komunista i NSO, kritikovali narodne vlasti, vršili razne sabotaže, povezivali se sa "reakcijom" u zemlji i inostranstvu, delovali na "kolebljive" studente, itd. Ovi "reakcionarni elementi", "neprijateljske grupe", pojedinci "prljave prošlosti", "fašistički elementi bez prava glasa", "dražinovci", "dragoljubovci" i "grolovci", obično su samo nastavljali svoje "neprijateljsko delovanje" i saradnju sa okupatorom iz vremena rata i pokušavali na sve načine da "rovare" i deluju protiv novog poretka. Svi oni su bili pod budnim okom NSO i partijske organizacije na Univerzitetu, koje su prikupljale podatke o njima, i organa UDB-e, koji su preko "saradnika" kontrolisali sve sumnjive, a povremeno i hapsili opasnije i aktivnije pojedince.[17]

Pored toga, stalno je insistirano da se nastavi sa uklanjanjem "neprijatelja" sa Univerziteta i da se organizuju nove kampanje nalik onoj iz 1946. Zato je već u proleće 1947. pokrenuta nova akcija progona politički nepodobnih studenata pod parolom "ljudima prljave prošlosti nema mesta na našem Univerzitetu". Kampanja je, kao i prethodne godine, sprovođena preko fakultetskih odbora NSO, koji su davali predloge Rektoratu za isključenje na osnovu podataka koje su dobili od lokalnih organa vlasti, UDB-e i studenata. Tokom letnjeg semestra 1947. održavane su fakultetske konferencije NSO na kojima su iznošene optužbe protiv studenata, koji su isključivani iz NSO, a od univerzitetskih vlasti je traženo da im se zabrani dalje školovanje na Univerzitetu. Optužbe su se opet zasnivale na izjavama studenata, potvrdama lokalnih vlasti i UDB-e, škola koje su optuženi završili ili radnih organizacija u kojima su radili. Za pojedince je sakupljano i po više izjava kolega, koje su se ponekada i razlikovale, a nekada se nisu slagale ni sa sadržajem potvrda koje su izdavale narodne vlasti. Svi podaci su prikupljani u Univerzitetskom odboru NSO, potom prosleđivani Rektoratu Beogradskog univerziteta, koji je podatke proveravao i donosio odluke da se optuženi "zbog protivnarodnog rada u prošlosti kao i sadašnjeg neprijateljskog držanja isključe sa Univerziteta" ili da se oslobode od optužbi. Sadržina

17 "Zapisnik sa sastanka Univerzitetskog komiteta, 3. juna 1946", *Zapisnici i izveštaji 1945-48*, 64-65; "Zapisnik sa sastanka Univerzitetskog komiteta, 17. juna 1946", *isto*, 68-71; "Izveštaj Univerzitetskog komiteta – Mesnom komitetu Beograda, 10. decembar 1946"; *isto*, 133; privatna zbirka Đorđa Stankovića, Izveštaji UDB-i za NRS po fakultetima, 7. septembar 1948.

optužbi se, kao i prethodne godine, ticala držanja tokom okupacije, saradnje sa okupatorima, učešća u "kvislinškim formacijama", a kad su u pitanju studentkinje i "nemoralnog" života i "druženja" sa neprijateljskim oficirima. Tako je već marta 1947. Rektorat na predlog konferencije studenata prve godine Veterinarskog fakulteta isključio "za uvek" sa Univerziteta u Beogradu Majdu Vidić, koja je optužena da je za vreme okupacije "bila u stalnom društvu sa neprijateljima okupatorima i domaćim izdajnicima" i da je prilikom pretresa kod nje nađen revolver i slike italijanskih i nemačkih oficira, ustaške tabornice ženske mladeži sa posvetama, koje je čuvala kao uspomenu. Branku Jeremiću sa Poljoprivredno-šumarskog fakulteta je početkom jula zabranjeno dalje školovanje na Univerzitetu zato što je prema podacima NSO-a u Zavodu za prevaspitavanje omladinaca u Smederevskoj Palanci postao "poverljiva ličnost fašističke uprave logora" i kao disciplinski starešina tukao i maltretirao zatvorenike. I ostale odluke o isključivanju studenata temeljile su se na sličnim optužbama, koje su potpuno nalikovale onima iz prethodne godine.[18]

Međutim, i ovaj put je bilo mnogo grešaka, nedoumica, nepravilnosti i problema. Juna 1947. Univerzitetski odbor je predložio za isključenje devet studenata i dostavio Rektoratu izjave o njima, potvrde lokalnih vlasti i njihove predstavke, u kojima su se branili od optužbi. Među njima je bilo i studenata koji su ranije optuživani, kažnjavani, pa potom vraćani na fakultet. Oni su se grčevito branili, opovrgavajući izjave svojih kolega, navodeći svedoke koji su govorili u njihovu korist i dostavljajući uverenja o pravu glasa, sudske odluke kojima su oslobađani optužbi posle rata i kojima im je vraćano pravo glasa i potvrde o "pravilnom" držanju u jedinicama Jugoslovenske armije krajem rata. Tako je student elektrotehnike iz Obrenovca Milan S. Vasić, koji je i prethodne godine bio predložen za uklanjanje, ali potom oslobođen optužbi, ponovo optužen kao "simpatizer nemačkog fašizma" i "ideološki i propagandni organizator pokreta DM". Svojoj odbrani Vasić je priložio uverenje da je "nasilno mobilisan" u četnike, oslobađajuću presudu Vojnog suda kojom mu je preinačena kazna robije od pet godina jer je bio "mlad i zaveden", pa čak i uverenje iz Štaba KNOJ-a kojom je potvrđeno da je bio nosilac Medalje zasluga za narod. Tako je ovim nizom protivurečnih izjava, tvrdnji, potvrda i optužbi bez čvrstih dokaza, nastavljena borba na Univerzitetu koja je započela još prilikom upisa u prvu posleratnu školsku godinu i prvom kampanjom "čišćenja" s proleća 1946. Kampanja "či-

18 *Narodni student*, br. 21, 28. februar 1947, 2; Arhiv Jugoslavije, fond Komiteta za škole i nauku, 315, Rektorat – Komitetu za škole i nauku, pov. br. 37, 25. mart 1947; AS, BU, fasc. 84, Rektorat – Komitetu NRS, br. 3314, 4. jul 1947.

šćenja" 1947. godine je bila usmerena protiv mnogih studenata koji su prethodne godine bili uklonjeni, a potom vraćeni.

Neki od njih su ponovo udaljeni sa fakulteta, a zahvaljujući molbama sa uverenjima o biračkom pravu, opet nastavljali studije sa nepriznavanjem izgubljenih semestara (tako su početkom septembra vraćeni na Univerzitet Jovan Filipović, student Poljoprivredno-šumarskog fakulteta, Cvetomir Čerović, student prava, i drugi, koji su prethodne godine udaljeni zbog teških, iako šablonskih, optužbi).[19]

O čemu je, zapravo, bila reč? Šta je bio razlog ovakvom toku kampanja "čišćenja" Univerziteta u posleratnim godinama, stalnom nadzoru i progonu, uklanjanju i potom vraćanju politički nepodobnih studenata? Koji su bili ciljevi, motivi i efekti takvog postupanja studentske organizacije i vladajuće partije na Univerzitetu? Kakvi su bili stvarni uticaji na ponašanje progonjenih studenata i ideološko-političku situaciju na Univerzitetu? Koji su bili rezultati "čišćenja"?

Neki odgovori na ova pitanja nalaze se i u izveštajima UDB-e i Partije o stanju na Univerzitetu. Kao što je rečeno, Univerzitetski komitet je 1947. priznao da je "čišćenje" Univerziteta prethodne godine vršeno brzopleto sa "nepotpunim i netačnim podacima" i da su mnogi kažnjeni studenti ubrzo bili vraćeni na fakultete. Na to se nadovezuje konstatacija UDB-e da su se upravo među tim vraćenim studentima nalazili mnogi "izraziti i nepomirljivi neprijatelji" koji su nastavili sa "antinarodnim radom". Međutim, kampanje "čišćenja" i način na koji su vršene prouzrokovale su, kako je primetila UDB-a, strah, nesigurnost i pometnju među studentima, posebno onima politički suprotstavljenima Partiji i novom sistemu.[20] Može se zaključiti da je pored sprovođenja "revolucionarne pravde" i "ideološkog čistunstva", važan motiv vladajuće Partije prilikom "čišćenja" Univerziteta tokom prvih posleratnih godina bio unošenje nemira, razdora, straha, nesigurnosti i pometnje u redove studenata, naročito među politički nepodobne studente (studente buržoaskog porekla, "reakcionare", "neprijatelje", "saradnike okupatora", i dr). Pored toga, povremena "čišćenja" su aktivirala članove Partije, pristalice i simpatizere novog poretka među studentima, mobilisala razgranatu mrežu partijske i studentske organizacije po fakultetima, pokazivala budnost Partije i njenu nadmoć na Univerzitetu. Mnoge greške, namerne i nenamerne, neosnovane optužbe, upornost optuženih studenata, dovodile su do vraćanja kažnjenih pojedinaca na fakultete, ali na taj način je i demonstriran "duh narodnih vlasti", koje su tako pokazi-

19 AS, BU, fasc. 84, NSO – Rektoratu, br. 344, 10. jun 1947; isto, Rektorat, 7. septembar 1947.

20 Vidi napomene 15. i 17.

vale spremnost da oproste "grehove" iz prošlosti i pruže šansu nepodobnim studentima da se "poprave", prihvate stanje stvari i počnu da sarađuju na izgradnji zemlje i novog sistema.

Pri tom, i partijskoj organizaciji na Univerzitetu bilo je jasno koliko su stvarni rezultati političkog progona nepodobnih studenata bili mali i koliko je političko stanje na fakultetima i posle tih kampanja, naročito posle vraćanja kažnjenih studenata, ostajalo nezadovoljavajuće. Krajem 1948. je procenjeno da na Univerzitetu postoji 1-3% "izrazito neprijateljskih elemenata" za koje se znalo da su sarađivali sa okupatorom i koji su zbog takve prošlosti uklanjani sa Univerziteta, ali potom ponovo vraćani. Isti studenti su "negativno delovali i u sadašnjosti": tajno se okupljali, ismejavali i kritikovali vlast, ometali rad partijske i studentske organizacije, širili propagandni materijal, međusobno se povezivali, itd.[21] Iako je do u detalje poznavala situaciju na Univerzitetu i pratila svaki korak "neprijatelja", Partija, odnosno državni i policijski aparat, sprovodili su, pored povremenih kampanja "čišćenja" sa već navedenim motivima, samo retke intervencije i hapšenja u ekstremnim situacijama, koje su pretile da poremete red i mir na Univerzitetu i u gradu. Nije se pribegavalo radikalnijim merama prema politički nepodobnim studentima, čak je jedan deo uklonjenih studenata, kao što smo videli, ponovo vraćan na fakultete.

Izgleda da je Partija prihvatala postojanje politički nepodobnih pojedinaca na visokoškolskim ustanovama i zadovoljavala se stalnim nadzorom i praćenjem, držanjem pod kontrolom, "političkom diferencijacijom", javnim razotkrivanjem i kritikom i povremenim pritiscima i kažnjavanjem takvih studenata. Partija je bila sigurna u sebe, u svoj razgranati aparat, imala je poverenje u sebi potpuno potčinjenu studentsku organizaciju i u kontrolu koju su nad situacijom vršili organi države i UDB-e. Nije isključeno ni da je Partija toliko verovala u sebe da je očekivala da će pritiscima, ali pre svega snažnim ideološko-političkim i agitaciono-propagandnim radom, uticati na nepodobne studente da se "poprave" i da se uključe u novi sistem. Takav stav i očekivanja bili su podsticani i potrebom za visokoobrazovanim stručnjacima u svim oblastima života nove države, koja je kulturnu i obrazovnu politiku nove vlasti činila pragmatičnom i često popustljivom.

Do promene u odnosu vladajuće partije prema politički nepodobnim studentima Beogradskog univerziteta i njihovim "grehovima" iz vre-

---

21 "Izveštaj o radu UK KPS za 1947. godinu", *Zapisnici i izveštaji 1945-48*, 296-298; "Izveštaj o radu UK KPS za 1948", *Zapisnici i izveštaji UK KPS 1948-1952*, prir. Momčilo Mitrović i Đorđe Stanković, Beograd 1987, 125-131; privatna zbirka Đorđa Stankovića, Izveštaji UDB-i za NRS po fakultetima, 7. septembar 1948.

mena okupacije došlo je posle sukoba sa Informbiroom i Sovjetskim Savezom sredinom 1948. Od tada se na Univerzitetu, kao i uopšte u zemlji, pojavljuju novi "neprijatelji", ovaj put uglavnom u sopstvenim redovima. Već od jula 1948. partijska i studentska organizacija na Univerzitetu i povereništva UDB-e prate, kontrolišu i progone pre svega studente koji su se izjasnili za Rezoluciju Informbiroa, bili kolebljivi, nesigurni i nesnalažljivi u novoj situaciji nastaloj posle političkog zaokreta jugoslovenskog partijskog i državnog vrha. "Klasni neprijatelji" i studenti "prljave prošlosti" su stavljeni u drugi plan, mada je nad njima i dalje vršen strogi nadzor, praćeno njihovo ponašanje, otkrivane "neprijateljske aktivnosti" i pokušaji povezivanja sa informbirovcima, a neretko im je iznova zamerana i "saradnja sa okupatorom" i druge greške iz vremena rata i okupacije.

Rezime:

Posle Drugog svetskog rata komunistička vlast je preko partijske i studentske organizacije na Univerzitetu, univerzitetskih vlasti, državnih organa i policije kontrolisala upis studenata na Beogradski univerzitet, pratila njihov život i rad i povremeno udaljavala politički nepodobne studente sa fakulteta. Isterivanje studenata je vršeno 1946. i 1947. godine kroz kampanje "čišćenja" kojima je rukovodio Univerzitetski komitet, a sprovodile ih Narodna studentska omladina i univerzitetski organi. Podaci na osnovu kojih su nepodobni studenti isključivani ticali su se uglavnom saradnje sa okupatorom i drugih ideološko-političkih i moralnih "grehova" tokom okupacije i "neprijateljskog držanja" prema novom sistemu posle rata, a prikupljali su ih lokalni organi vlasti, povereništva UDB-e i pojedini studenti u izjavama protiv svojih kolega. Međutim, brzopletost, mnoštvo netačnih, neproverenih i zlonamernih podataka doveli su do vraćanja mnogih studenata na fakultete na osnovu žalbi, potvrda državnih vlasti i navodne želje da se "poprave" i "uključe u obnovu zemlje". "Čišćenja" nepodobnih studenata nisu dala veće rezultate u poboljšanju političkog stanja na Univerzitetu, pošto je i dalje bilo prisutno "neprijateljsko delovanje" "reakcionarnih studenata", "saradnika okupatora" i "ostataka buržoazije", kako su ih nazivali partijski, studentski i policijski organi, koji su ih stalno nadzirali. Posle sukoba sa SSSR-om 1948, glavni "neprijatelji" komunističke vlasti na Univerzitetu postaju studenti pristalice Rezolucije Informbiroa, nad kojima se narednih godina vrši intenzivan nadzor i politički progon, dok su "reakcionarni studenti" i "saradnici okupatora" stavljeni u drugi plan, mada su i dalje ostali pod prismotrom svuda prisutnog partijskog i policijskog aparata na Univerzitetu.

Dragomir Bondzic

THE PERSECUTION OF THE STUDENTS AT THE BELGRADE UNIVERSITY 1945-1948

Summary

On the basis of the archival material and student periodicals the article tracks the "cleansing" of undisered students from the Belgrade University with the pretext of "hostile stance" during the occupation and in the postwar period. The pace of "cleansing" is analyzed, including the motives and the data which served as a basis for removal and reinstitution of the individuals at the University.

Key words: Communist party, National Students Youth, Belgrade University, students, "cleansing", "enemies", removal.

Branko Popović – *U čitaonici*, 1906–1912.